

Dušan Mihalek

ZVUČNI RADOVI ANDREJA TIŠME

Pripremajući prezentaciju zvučnih radova Andreja Tišme za Radio Kol HaMusika u Jerusalimu, osetio sam potrebu da o ovoj oblasti Tišminog stvaralaštva napišem nešto više, budući da sam u svojoj muzikološkoj praksi retko nailazio na takve izazove. Tim pre što su, osim na jerusalimskom radiju, ti radovi predstavljeni tokom ove godine i na talasima Kunst Radija u Beču, II programa Radio-Beograda, kao i u galerijama u Londonu, San Francisku i Pasadeni, tj. za vrlo kratko vreme izazvali su pažnju širom sveta.

Andrej Tišma mudro ovaj vid svoje delatnosti naziva „zvučnim radovima“ („Sound Works“), jer ih je teško klasifikovati u uobičajene kategorije muzičke umetnosti, imajući u vidu čak i elektroakustičku ili kompjutersku muziku. U početku su „zvučni radovi“ bili uglavnom sastavne komponente sinkretičkih celina (video-arta, web.arta, performans). No, izdvojivši se iz tog konteksta – videli smo – žive svojim audio-životom, za šta su najpogodniji mediji upravo radio i nosači zvuka. Interesantno je da i ovako osamostaljeni, zvučni radovi Andreja Tišme zadržavaju osnovne karakteristike njegovih multimedijalnih radova: kolažnost, citate, mistifikaciju, intervenciju, oneobičavanje, a nadasve – angažovanost.

Izuzimajući rane pripovetke, pesnički opus i teoretske tekstove o umetnosti, Andrej Tišma je gotovo čitavo stvaralaštvo posvetio alternativnim umetničkim oblicima, uz uvek prisutan humanistički angažman. Poput prvih autora „protestnog rocka“, on je ostao dosledan svom viđenju nove umetničke prakse kao dela ukupnih društvenih kretanja i kao mogućnosti da se ta kretanja ako ne usmere – ono da se bar ukaže na manjkavosti i stranputice.

Školovan na Akademiji likovnih umetnosti u Pragu, u doba još snažnih odjeka ugušenog „Praškog proleća 1968“, našao je pogodno tlo za razvoj svojih načela u novosadskim avangardnim i alternativnim tokovima nove umetničke prakse 1970-ih godina. Nikada nije pripadao nijednoj grupaciji ili pokretu, čuvao je svoju samostalnost, ali je saradivao sa najistaknutijim autorima konkretne poezije, mejl-arta, pečatne umetnosti, fotografije, performansa, elektrografike, video-arta i web.arta, stekavši zavidnu međunarodnu reputaciju. Njegovi teoretski i kritički tekstovi o novoj umetnosti prikazuju ga kao jednog od najvećih svetskih znalaca ove oblasti.

Andrej Tišma nema profesionalno muzičko obrazovanje, ali je kao i sva deca iz finijih novosadskih porodica učio muziku i bio u kontaktu sa njom. Njegov otac, čuveni književnik Aleksandar Tišma, bio je veliki ljubitelj i poznavalac muzike i nije sa suprugom propuštao nijedan koncert. I Andrej je svirao gitaru, bio među prvim novosadskim „protestnim“ pevačima, uključivao se u razne „bendove“, improvizovao jazz. Kako sam kaže – „muziku stalno slušam, po ceo dan od kada znam za sebe, i to sve vrste – rock, tehno, house, klasičnu, narodnu, jazz, zabavnu, sve što mi se sviđa“.

Ta svoja muzička iskustva počeo je da ugrađuje u multimedijalne projekte tek 2003. godine, kada je uradio zvučnu podlogu za svoju prvu video animaciju. Ostvarenje zvučne

komponente omogućio mu je kompjuter – baš kao što mu je kompjuter pružio i ostvarenje onoga za čim je uvek težio i u likovnoj umetnosti. U video-radovima i ostvarenjima sa naglaskom na likovnoj komponenti Tišma, zahvaljujući kompjuteru i kompjuterskoj grafici, spaja nekada (ranije) nespojive elemente da bi izgradio novi izraz (najčešće fotografiju sa likovnim ostvarenjima i intervencijama, kolaž). Slične postupke primenjuje i na zvučnim radovima: koristi instant zvuke iz bogate kompjuterske audio-palete, zvučnu podlogu popularnih video-igrice, ritam-mašinu, snimljeni materijal (od Bacha do turbo-folka, tehno-muzike i Esmee Redžepove), spajajući to u jedinstvenu celinu, sa merom i ukusom.

Kako je govorio veliki Suba (Mitar Subotić) – „osoba može da ima kompjuter kod kuće i da ne zna da svira, pa ipak da pravi muziku, pretpostavljajući, naravno, da ima muzičkog ukusa. Ova demokratizacija u muzici je fenomenalna, ali ništa se ne može postići bez talenta. Možete imati najsavremeniji studio, ali sve je to uzalud ukoliko nemate tu trunku ludila u glavi koju zovemo talenat ili inspiracija“.

Andrej Tišma ima talenta, ima i inspiraciju. Ima znanja i ima angažovanosti. On, međutim, ide putem različitim od Sube (sa kojim je i saradivao). Dok je Suba težio perfekcionizmu i izgradnji sopstvenog stila (po kom je poznat, evo, i posle smrti) – Tišma koristi instant-zvuke, ostavlja ih u sirovom stanju, zadovoljava se repetitivnim ritam-mašine, Toggle Repeat. Time njegova ideja ostaje ogoljenija – i izravnija. Slušaoci su, nakon emisije u Jerusalimu, zapazili agresivnost Tišminih zvučnih radova. Ne bih rekao da je reč „agresivnost“ najprikladnija. U zvučnim kolažima koji su društveno angažovani, upravo zato što su dati ogoljeni, neulepšani, – zvuci reklama, vojničkih naredbi iz video-igrice ili ritam-mašine deluju još napadnije, silovitije, agresivnije – što je autoru i bio cilj. Poznato je da priča ili reč grade i nadgrađuju muziku (šta bi bilo sa Petom Beethovenovom simfonijom da joj naziv nije „Sudbinska“?). Video, likovna i tekstualna komponenta Tišminih radova možda pomaže muzičkoj komponenti. Međutim, upravo prilikom emitovanja na radio-talasima jasno je da ta muzička komponenta ne samo da može biti samostalna i nezavisna od ostalog konteksta – nego da vrlo dobro prenosi osnovnu autorovu ideju i da je, čak i tako, „shvatljiva“.

Od zvučnog rada „Technofolk“ iz jula 2006. Andrej Tišma ostvaruje i samostalne zvučne radove (http://www.at.ns.co.yu/sound/Tisma_sound.htm). Oni su, kaže autor, „kao neki film zvukova, svojevrsna zvučna radio drama. Dramska muzika“. U toj oblasti zvučnih radova škola Radio-Beograda na čelu sa Arsenijem Jovanovićem i Ivanom Stefanović stekla je svetsku slavu. Ni tu Tišma ne ide „utabanim stazama“, i tu je siroviji, grublji – ali time i neposredniji i angažovaniji od prefinjenih zvučnih skladbi. Kao i u podlogama za video i likovne radove, i ovde se koriste instant zvuci. Autor se ograničava na „kratke forme“ (za razliku od „beogradske škole“ koja je imala simfonijske razmere), pa je time aktuelniji i bliži senzibilitetu savremenog slušaoca. U tim radovima, kao i u ostalim Tišminim ostvarenjima, uočljiva je angažovanost pre svega protiv rata, protiv globalizacije, nasilničkog ponašanja, militarizacije, šunda i kiča, reklamerstva. Vrlo je upečatljiva, pa zvučno i primamljiva celina „balkanskih tema“ („Technofolk“, „Balkan Blues“, „Fantastic Song“, „German Picnic in the Balkans“ i dr.) sa neizbežnim trubačima, turbo-pevaljkama, kafanskim narudžbama – pri čemu se sve pretvara u jednu globalnu krležijansku „balkansku kafanu“.

Za klasično obrazovanog muzičara ovi zvučni radovi su iznenađenje i zaslužuju pažnju.

Za rock-generaciju ovi zvučni radovi su radost i zbunjenost, jer navode na znatno angažovaniji stav.

Za predstavnike elektroakustičke muzike i zvučnih radova ovi opusi su teško dostupni zbog svoje naoko neestetičnosti, no – navode na razmišljanje.

Za nemuzičku publiku ovi radovi su zanimljivi, novi i provokativni.

Svako u njima nalazi nešto što mu je potrebno – a autor je uspeo da nas sve ubedi da je njegova poruka naišla na zainteresovan auditorijum, auditorijum kome kompjuter i internet takođe pomažu da dođe do **pravih stvari**.